

İslam QƏRİBLİ

filologiya elmləri doktoru, professor

Sərlövə kimi verilmiş cümle yazıcı Novruz Nəcəfoğlunun "Yuxuya gedib gecə" povestinin ümumi məzmununu ehtiva etdiyindən yazıya belə bir ad verməyi qərarlaşdırdıq. "Qəlbin duyğu, zehnin söz yaddaşı olduğu kimi, əlbəttə, qulağın da səs hafizəsi var" epirafı ilə başlanan əsərdəki ilk hissə - "Bir sədanın dalınca..." bədii müqəddimədir və əsərdəki sonrakı hadisələrin mahiyyət və məramını anlamaq üçün açar rolunu oynayır.

"Gecənin bir aləmində yatdığı yerdə qulağını dəlib keçən qıyha səsinə dik atılıb" qaranlıqda dolabın üstündəki gecə lampasını tapıb düşməsinə basan, gur işığın qaranlıq süpürüb qovduğu otaqda Həbib yuxu ilə oyaqlıq arasındadır. Düşünür ki, qulağını dəlib keçən o naghəni səs nə idi? Bəlkə, eşitdiyi səs deyildi? Bəlkə, gördüyü pöyanın nəticə olaraq bu zülmət qış gecəsində hövlnək yuxudan qalxmağa, xiyabanda gəzirmiş kimi otağı dörd dolanmağa məcbur olmuşdu?

Onu yuxusundan edən naghəni, həm yad, həm də doğma səsi bir daha eşitmək istəyi ilə otaqda var-gəl edən, bir az əvvəl qaldığı yatağına tərəf baxsa da, təzədən yatağa girməyə, heç qayıdıb orada oturmağa həvəsi olmayan, "Bəlkə, qulaqlarım qəfil batıb", - düşünərək barmaqları ilə qulaqlarını tıxayıb açan, qulaqlarında karlıq əlaməti hiss etməyən Həbib yalnız bir şey düşündürür: "Bəs o nə səs idi, kim olardı o cür sağırın? Yuxuda çağırıbmıydısa, yenə də kimliyi az-çox bilinməliyi axı..."

Xatirələr dolanıb onu keçmişə qaytarır, səs yaddaşında ilişib qalan sədalar, qıyhalar, haylamalar keçənləri bir daha onun xəyalında canlandırıb.

Lirik-emosional üslubda yazılmış əsərdən aldığımız təəssüratın şərhinə keçmədən əvvəl hadisələrin yaddaşından süzülərək xəyalında canlandığı Həbib haqqında qənaətimizi bildirərək düşünürük ki, bu surət yarı avtobiografik və yarı da müasir Azərbaycan ziyalıların ümumişdirilmiş obrazıdır.

Biz əsəri, irəlində dediyimiz kimi, silsiləvari hekayələrdən ibarət povest kimi qəbul edirik və dəyərləndiririk. Silsiləyə daxil edilən ilk hekayə "Neşter qorxusu" adlanır. Bu hekayədə hadisələr fərdi əlamət və keyfiyyətlərə malik, Göyömlinin naçar qalanına çarə tapan, yolunu azanına yön verən, ancaq qəzəbi qılınc kimi iti, dili zəhərin özü kimi acı olan Gülxar arvadın ətrafında cərəyan edir. Obrazın həm zəhəri, həm dəxili aləmini uşaqlıq yaddaşında ilişib qalan cizgilərlə möhərlə yaratmağı bacaran müəllif onu bizə canlı, təxəyyüldən uzaq, gördüyümüz, bəlkə də tanıdığımız türkcəyə həkim, oxumamış təbib, ne qədər hirsli-hikkəli, ciddi olsa da daxilində o qədər insan sevgisi, mülayimlik olan bir adam kimi təqdim edir.

Adəti üzrə tənəki doldurub başını qaldırmadan somurduğu, özünün "Çubuq" dediyi demisinin qatı tüstüsü arxasında görünməz tutqun, zəhmli çöhrəsi, adam çağırmaq təzi də demisi qədər vahimə yaradan, bütün kənd uşaqları kimi Həbibin özünün də şirin-şirin "nəne" dediyi Gülxar arvadın qonşu Minayenin küreyindən qan alması səhnəsi, tiyəsi özündən olan neşteri, yeni ülgücü, mal buynuzundan ağzı hamarlanaraq yonulmuş bətkəsi, əri Səttulla ilə bağlı camaatın dilindən düşməyən əhvalatı xəyalında canlanan Həbib keçmiş günlərə qayıdıb qısa, lakaonik təsvirlə canlı bir insan surəti yaradır. Hiss olunur ki, zəhəri görkəmi, lap çiç kərpicdən tikilmiş balaca, lakin səliqəli evi, zəhmli səsi olan bu qadının ürüyündə bir insan sevgisi, insanların yardımına çatmaq, peşəsi ilə insanlara yardım etmək istəyi var.

Poveste daxil edilən "Amana ilə Nazgülün davası" hekayəsi dağ kəndlərində, elə lap öz kəndimizdə ciddi bir səbəb olmadan dalaşan, bir-birlərini həzə-həryan sözlərlə yamanlayan qonşu "davalarını" yadına saldı. Dalaşan arvadların ərlərinin guya bunların davasından xəbərsiz olduğunu, bir-biri ilə

li səsi qulaq batıran, "əynindəki neçə xonça tuman-köynək əvəzinə indiki qadınların çoxu kimi şalvar geyinsə, kişilərdən heç fərqlənməz, olsa-olsa onu kosasaqqal zənn edəsən" - cümlələri ilə onun zəhəri portretini cızan müəllif Məsi arvadı həyatda bəxti götürməyən adam kimi təqdim edir. Bu köntöy, üç dəfə ərə getsə də, kişilərin üçün də torpağa verən, sonrakılardan övlad sarıdan bənəsi olsa da, birinci ərindən ağdan bir az "o söz" - parabeyin üç oğlu olan Məsi arvadın öz-özünə dövrünün gediş-gəlişindən giley-güzarı, təzə ev almaq, ya da evini başqasıyla dəyişmək arzusu ilə yaşaması və bir çox arzuları kimi bunu da reallaşdırma bilməməsi onda həm deyinənlik, həm də küsgünlük yaradıb. Həyatda yerini tapmaqda çətinlik çəkən bir obraz olaraq o, Gülxarın əksidir. Gülxar arvad bioloji cəhətdən bir qədər nataraz olsa da, bir el anası təsiri bağışlayır, ürüyündə Allah və insan sevgisi var. Məsi arvadın isə zəhəri ilə daxili aləmi arasında oxşarlıq nəzərə cərpır və müəllifin bu obraza sətirləti kinayəsini də hiss etmək olur.

Müəllifin on-on beş günlüyə qülbət bir diyara soyahət zamanı oteldə tanış olduğu

təbiət münasibətlərinə xüsusi yer ayıran N.Nəcəfoğlunun yeni uğuru hesab edirik. "Yaxşıqları, gözəl, şirin anları yaddaşın ən xəlvət künc-bucağında gömüb qaranlıqda möhküm etmək də qədərbilməzliyin, nənəcibliyin başqa şəkli" - yazan müəllifin qəhrəmanı çoxdan görmədiyi Səməndər adlı sevimli atını yoluxmaq üçün axşamətəfi maşına minib atın sərbəst buraxıldığı otağa gedir. Səməndər və onun balası Qaraca ürge ilə görüş, bu görüş zamanı Səməndərin sanki dil açaraq insan kimi danışması, Həbibin bir sırdaş kimi onunla dərhləşməsi, hətta ondan halalaq istəməsi çox gözəl, təsirli və yadda qalan səhnələrdir. "İnsan dostluq etdiyi, yolunda zəhməti olanı unudursa, o qədərbilməz, nankordur" qənaətinin hasil olduğu bu hekayəni qədər-qiyət, dostluğa sədəqət haqqında nəğmə də adlandırmıq olar.

Silsiləyə daxil olan son əhvalat - hekayə saf, səmimi və gecikmiş məhəbbət haqqında nağıl təsiri bağışlayır. "Necə başlamış, harda, niyə qırılmışdı o nağıl? Hər necə olmuşdusa, o nağıl artıq çoxdan Həbibdən ötrü yadda düşdükcə yaddaşını, zehni, qəlbinə alt-üst edən, dincliyini əlindən alan, sıztılı, göynərtli xatirəyə çevrilmişdi".

Sızılı, göynərtli xatirəyə çevrilmiş bu nağılda iki obraz var: Qadın və Həbib.

Onların tanışlığı "məşhur hekayə ustasının abidəsinin tənənəli açılışında olmuş", Qadının açılış mərasimindəki xışıxı çoxları kimi onun da ürəyinə yatmışdı. Həbib tədbirdən sonra uğurlu çıxışına görə qadını təbrik etmiş və "hər şey də elə həmin dəqiqədən, o Qadının məlahətli, işıqlı təbəssümündən başlamışdı".

Müəllifin təfsirində "qəblərimiz birgə döyünürsə, bir-birimizə necə yad ola bilərik?" - deyən Həbib də, bir neçə görüşdən sonra hisslərini gizlətməyi bacarmayan, titrək, atəşli dodaqları ilə Həbibin yanağının ortasına gözəl bir "xal" qoyan Qadın da mühitin yetişdirmələri olaraq cəmiyyətin tənələrindən uzaq olmaq üçün aralarındakı münasibəti hamıdan gizli saxlamağa məcburdurlar. Onların ictimai mühitdəki mövqeyi, ailə vəziyyəti, yaşları (təsvirdən aydın olur ki, bunlar orta yaşlı insanlardır) imkan vermir ki, onlar məhəbbətlərini rəsmiləşdirib Allahın bəxş etdiyi ömrün sonrakı illərini birgə, bir damın altında yaşasınlar. Nəzərlərdən yayınmaq, dedi-qoduya səbəb olmamaq üçün Həbibin hər ikisinin "Sığnacaq" adlandırdığı uzaq bağ evində görüşmək məcburiyyətində qalan və zaman keçdikcə həmin "Sığnacaq"ı isti bir yuvaya çevirən bu cüt-lük başa düşür ki, ne qədər bir-birlərinə bağlısalar da, bu yolun sonu ayrılıqdır.

Yazıcının təsvirində gəlişi ilə Həbibin həyatına yeni nəfəs gətirən, vaxt tapanda görüşükləri baxımsız bağ evini - "komarı" isti, səliqə-sahmanlı yuvaya çevirən, hətta bağdakı göyərçinləri də özünə alışırdan Qadının tədricən Həbibdən uzaqlaşması ustalılıqla düşünülərək qələmə alınan, adamı mütəəssir edən səhnələrdir.

İrəlində silsiləyə daxil olan və haqqında qısa da olsa fikir bildirdiyimiz əsərlər kimi, bu əsərdə də həm ideya-estetik, həm də yüksək əxlaqi-didaktik əhəmiyyəti vardır.

Əsərin dili barədə də bir neçə kəlmə deməyi zəruri hesab edirik. N.Nəcəfoğlunun yaradıcılıq laboratoriyasına az-çox bələd olduğum üçün çəkinmədən deyə bilərəm ki, o, Azərbaycan ədəbi dilinin incəliklərinə və üslublarına tam şəkildə aşina olan qələm sahibidir.

Bir gecə yuxu ilə oyaqlıq arasında

çirən-şirin söhbət etmələrini yazıcı elə təsvir edir ki, qeyri-ixtiyari olaraq yadıma uşaq vaxtlarında kəndimizdəki qonşu arvadların davaları düşür.

Arvadları dalaşarkən onları sakitləşdirə bilməyən, "arvaddır da, bu gün dalaşar, sabah barışar", - deyib mərəkdən uzaqlaşan kişiləri kəndimizdə mən də görmüşəm. Amma müəllifin yaratdığı səhnə tamamilə bambaşqa, o qədər təbii ki, xəyalən mən də o günlərə, keçmişə qayıtdım. Həmin səhnəni olduğu kimi, bir kəlmə artırıb-əksiltmədən verirəm. Baxın, necə də həyatı və inandırıcıdır: "Nazgülə az əvvəl aralarındakı qırqın yalan olmuşdu. Hay-küyü kəndə yayılan Amana ərini qabağına qatıb ona dişinin dibindən çıxanı deyə-deyə dünyanın o üzünü açıb ortalıqda qoymuşdu..."

Müharibənin od-alovundan keçmiş, "nəməs" gülləsindən qorxmamış, qələbədə neçə il sonra sinəsi dolu orden-medalla kəndə, ev-çiyinə dönmüş, üstəlik Amananı da "Qəhrman ana" eləmiş kişi indi arvadın qabağına büzüüb cücəyə dönmüşdü. Sanki qatı, ağır cinayət üstündə yaxalanmışdı. Dildodağı qurumuş, boğazı tıxanmış halda yerindən qalxıb, dinməz-söyləməz arvadın qabağına düşmüşdü. İndi də sələ-sələ evə tərəf yeriyir, arabir əlini öz boğazına atıb xirtəyini tutub çəkir, sonra oradan da üzü yuxarı, ağzına tərəf aparıb "dinmə" işarəsi verir, birtəhər ötüşüb tez özünü heyətə çatdırmaq, keçib evdə daldalanmaq istəyirdi. Qonşu Şirxan zirek tərəpmişdi, arvadı Nazgül aşkara çıxandan o harasa gözəndən itmişdi, ortalıqda görünmürdü".

Şərhe ehtiyac görmürəm. Kiçik bir epizodda obrazların xarakter cəhətləri tam aydınlığı ilə ifadə olunmuşdur. Bax, budur əsl sənət, budur yazıcı istedadı!!!

Povestin digər maraqlı personajı üçüncü əhvalatda təqdim olunan əndamı, bəlkə, səndən də köntöy olan Məsi arvadıdır. Hikkə-

yaşlı ər-arvad - hikkəli qadın və yazıçı kişi obrazları günümüzün reallıqlarını özündə parlaq çəkildə təzahür etdirir.

"Nələr çəkir 'əli özünə çatanlar' və 'Bir körpənin başı üstə' hekayə-esseləri günümüzün, müasir həyatımızın reallıqlarını və bu reallıqlardan doğan acı həqiqətləri əks etdirən mükəmməl sənət nümunələridir.

Silsiləyə daxil olan, əxlaqi-didaktik mahiyyət daşıyan "Hop-hop qışunun nəğməsi" hekayəsinin məzmun-mahiyyət və ideyasını bir cümle ilə ifadə etmiş olsaq, belə deməliyik: Halal adam yuxularında da haram iş görməməli, hisslərinə qalib gələn onu yolundan azdırmaq istəyən şəhvəti kişi kimi ürüyündə öldürməyi bacarmalı, ərindən ne qədər zəhləsi getsə də, onu toruna salmağa sinov gedən qadının feliinə uymamalı, onu görmək istədiyi istədiyi işdən el çəkməyə sövq etməlidir.

"Səməndər"lə görüş, yaxud dəlildən duyqu atlar" hekayəsini bədii nəsrində insan və